

FRAI BARTOLOME SANTA TERESA

IDAZLAN GUZTIAK

Colección EUSKARAREN LEKUKOAK- 20
KARMEL SORTA - 12

FRAI BARTOLOME SANTA TERESA

IDAZLAN GUZTIAK

Edizio kritikoa

Julen Urkiza

Luis Baraiazarra

Euskararen Lekukoak- 20

Karmel Sorta - 12

REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA/EUSKALTZAINDIA
EDICIONES EL CARMEN
Bilbao 2000

**Bizkaiko Foru
Aldundia**

Kultura Saila

**Diputación Foral
de Bizkaia**

Departamento de Cultura

© REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA/EUSKALTZAINDIA
Plaza Barria, 15 - 48005 BILBO

© EDICIONES EL CARMEN
c/ Manuel Iradier, 2 - 01006 VITORIA-GASTEIZ

I.S.B.N.: 84-95438-01-1
Legezko Gordailua: BI-1401-00

Fotokonposizioa: Ikur, S.A.
Cuevas de Ekain, 3, 1º - 48005 BILBO

Moldiztegia: A.G. Rontegui, S.A.L.
Avda. Ribera de Erandio, 4 - 48950 ERANDIO

AURKIBIDEA

<i>Aurkezpena</i> , Andres Urrutia.....	25
---	----

SARRERA OROKORRA

I. BIZITZA	32
1. XVIII eta XIX. mendeen arteko egoera sozio-erlijioso-politikoa	32
2. Madariaga-Garate familia.....	35
<i>Hiru anaia eta hiru iloba karmeldar</i>	39
a. Jose Madariaga Garate (Frai Jose S. Migelena).....	39
b. Kristobal Pedro (Frai Pedro S. Joserena)	41
c. Hiru iloba karmeldarrak	42
3. Bartolome Madariaga Garate: Hautzaroa eta gaztaroa.....	43
a. Etxebarrin jaio eta Markinan bizi izan zen.....	43
b. Erlijio-egoera: Markinako Karmengo komentua.....	46
4. Karmeldar: nobiziatua eta ikasketak (1789-1799).....	48
a. Nobizio Korellan (1789)	48
b. Filosofia eta teologiako ikasle (1790-1799).....	52
c. Bartolome ikasle zeneko gertaera sozial eta pertsonal batzuk.....	61
5. Aita Bartolome Markinan: predikari eta idazle	62
a. Frai Bartolome Markinan.....	62
b. Predikari	65
c. Idazle.....	72
6. Komentuak ixtea Frantsestean (1809-1813). Bartolome atxilotua.....	79
a. Egoera politikoa frantsestearen hasieran.....	79
b. Komentuaren aurkako salaketak.....	80
c. Karmeldarren kanporatzea	83
d. Frai Bartolome Santa Teresa, atxilotua, eta Etxebarrin konfinatua	84
e. Komentu eta elizaren egoera.....	88
7. Frai Bartolomek Karmengo komentua berreskuratzen du (1813).....	89
8. Karmengo Nagusi (1817-1820).....	93
a. Frai Bartolome kargu berrian.....	93
b. Prioreari dagozkion lanetan.....	94
1) Arazo ekonomiko batzuk	94
2) Udalarekin eztabaidak.....	95

aa. Teilapea.....	95
bb. Osasuna.....	97
cc. Erlojua.....	99
c) Frai Bartolomeren ospea.....	99
d) Frai Bartolomeren lehenego pausoak egoera politiko-erlijioso berrian .	100
9. "Isla"ko basamortuko nagusi (Sestao, 1820-1824)	101
a. "Isla"ko Basamortu historikoko priore	102
b. Egoera sozio-politikoa.....	103
c. Aldakuntza problematikoak Basamortuan egoera politiko berrian....	107
d. Hiru urteko konstituzio aldi, komentua salbatzeko ahaleginetan...	113
c. Prioretzako lau urteen amaieran.....	118
10. Probintzialaren aholkulari (Burgos, 1824-1826)	120
a. Egoera sozio-politiko-erlijioa hoberantz.....	120
b. Probintzialaren aholkulari karguan berriro	121
11. Santanderko apezpiku-jauregian, apezpikuaren aitor-entzule eta aholkulari (1827-1829).....	124
a. Santanderko apezpikutegian izan zuen ekintza	124
b. Euskal kulturazko ekintza.....	125
c. Málaga-ra.....	126
12. Lazkaon, nobizioen maisu (1832), bere heriotzararte (1835-XII-11)	126
II. EUSKARAZKO IDAZLANAK – SERMOIGINTZA. ITURRIAK.....	131
1. Argitaratutako idazlanak.....	131
A) Euscal-errietako olgüeeta.....	131
1. Lehen argitalpena: 1816an.....	131
2. Beste argitalpenak.....	134
a. 1904ko (1914ko) argitalpena. E.S. Dodgson.....	134
b. Facsimila	135
c. 1986ko edizioa. L.M. Mujika.....	135
d. 1987ko edizioa. P. Altuna	137
e. Aita Lon Arteaga.....	138
f. Euskarri informatikoetako testuak: EJE - Josu Lavin.....	138
3. Edizioen arteko menpekotasuna	138
a. E.S. Dodgson.....	138
b. Josu Lavin - L.M.Mujika eta faksimila	138
c. Altunaren testua.....	140
d. Eskema eta ondorioak	142
B) Icasiquizunac.....	143
1. Liburukia.....	143
2. Liburukia.....	147
3. Liburukia.....	149
C) Sermoiak.....	151

1. Sermolari.....	151
a. Predikari-ofizioa Ordena barruan.....	152
b. Albiste batzuk.....	152
2. Gorde diren eta galdu diren sermoiak.....	152
– Sermoia gurasuen ta umeen oneraco.....	153
– Ama Santa Teresa Jesusenaren ondraraco ondo esatia.....	154
– Ama Virginiaren jaijotzia.....	154
3. Iturriak eta sermoien estiloa (Oratoria).....	156
D) Beste era batera “Argitaratutako” edo prestatutako idazlanak.....	157
1. Euskarri informatikoan dauden testuak (EJIE - Josu Lavin)	157
2. Argitaratzeko prestatutako idazlanak: Aita Lon.....	157
2. Iturriak	159
1. Ikasketa ofizialak: filosofia eta teologia	159
2. Markinako biblioteca, eta estudio pertsonala.....	160
3. Haren lanetan agertzen diren autoreak, aipamenak	166
a. Bibliako iturriak.....	168
b) Eliz Gurasoen iturriak.....	169
c) Eliz Irakaspenekoak.....	169
d) Maite zituen autoreen iturriak.....	170
III. ERDARAZKO IDAZLANAK	171
1. Plauto bascongado (1828)	171
2. Anti-Plauto polígloto (1829)	174
3. Apuntaciones... 1815 (1992)	176
4. Gutunak, txostenak, idazkiak.....	179
5. Bartolomeren ofiziozko beste idazki autografoak	183
IV. FRAI BARTOLOMEREN EUSKARA	191
1. Grafia	192
a. Bokalak.....	192
b. Kontsonanteak.....	194
b. Puntuazio-markak.....	198
aa. Galdera-markak eta harridura-markak.....	199
bb.Azentuak.....	199
cc. Komak.....	199
dd.Puntu eta komak.....	201
ee. Bi puntuak.....	202
ff. Eten-puntuak.....	204
gg. Marratxoa.....	205

c. Hitzen elkarketa eta banaketa.....	206
aa. Hitzen elkarketa.....	206
bb.Hitzen banaketa.....	209
2. Fonetika	215
a. Bokalak.....	215
b. Kontsonanteak	223
aa. s / z txistukarien alternantzia.....	223
bb. n, l, r kontsonanteen ondoko txistukariak.....	225
cc. F / P ezpainkarien trukaketa.....	228
dd. Ahostun bihurtzen diren barneko kontsonanteak.....	228
ee. Kontsonante sabaikariak.....	230
ff. Disimilazioak eta zenbait kontsonanteren aldaketa	230
gg. Etimologiari gehiegi atxikirik	236
hh. Gune horietan ohikoak ez diren kontsonante afrikariak.....	236
ii. Gune jakinetako aldaketa fonikoak.....	238
jj. Kontsonante ahostun eta ahoskabeak /n/ eta /l/-ren ondoren....	240
kk. Bokal arteko kontsonante ahostun batzuen galtzea.....	241
ll. Dardarkarien galtzea zenbait gunetan.....	243
mm.Hitiz-hasierako dardarkarien aurreko protesia.....	243
3. Morfologia	244
a. Deklinabidea.....	244
aa. Deklinabideko kasuen eskema.....	245
bb.Deklinabideko kasuen azalpena.....	248
b. Erakusleak.....	268
c. Izenordain pertsonalak.....	270
d. Atzizkiak	270
e. Zenbatzaileak.....	275
f. Izenordain zehaztugabeak.....	279
g. Determinatzaile zehaztugabeak.....	280
h. Aditz-multzoko partikula modalak.....	281
i. Juntagailuak.....	283
j. Zenbait aditzondo, posposizio etab.....	287
k. Adizkiak.....	290
4. Sintasia	294
a. Aditz-sintagmako zenbait osagaien erabilera.....	294
b. Perpaus koordinatu distributiboak.....	296
c. Ezezko perpausen joskera.....	298
d. Denborazkoak.....	298
e. Konparazio-perpausak.....	300
f. Ondorio-perpausak.....	303
g. Perpaus kontzetsiboak.....	304
h. Perpaus erlatiboak.....	304
i. Perpaus osagarriak.....	305

5. Lexikoaren inguruko zenbait zehaztasun	310
6. Haren estiloaz zenbait iruzkin	345
V. BIBLIOGRAFIA	361
1. Artxiboak eta dokumentazioa.....	361
a. Artxiboen zerrenda	361
b. Haren testuen eskuizkribuak	362
2. Argitalpenen zerrenda eta azalpenak.....	371
a. Zerrenda bibliografikoa	372
– Bartolomeri buruz.....	372
– Bartolomeren idazlanen bibliografia	374
b. Ikertzaile garrantzitsuenak eta haien ekarpenak.....	375
c. Argitaratzeko bideak: aldizkariak.....	378
VI. KRONOLOGIA: BIZITZA - IDAZLANAK – GARAIA	379
VII. ARGITALPEN HONETAZ	391

T E S T U A K

EUSKARAZKO TESTUAK

EUSCAL-ERRIJETACO OLGUEETA TA DANTZEEN NEURRIZKO-GATZ-OZPINDUBA

<i>Sarrera</i>	407
Jesucristo gueure Jaun curutzian josijari.....	419
I. Capituluba: Olguetiaren gainian.....	423
§. I. Nosbait zetan edo atan olguetia, naturaleciac escatuten davena da...	423
§. II. Errazuazco olgueetiac ez dau eragozten Jaungoicua servidutia....	425
§. III. Cristinauba aleguere izatia ez da berez gauza chaarra	427
II. Capituluba	431
§. I. Jaungoicua opendidu bagaric, celan divertidu leitequian, olgueetiaren parteti.....	431
§. II. Jaungoicua opendidu bagaric, celan olgau leitequian, demporiaren parteti.....	435

III. Capituluba: Amaija.....	439
§. I. Plaza-piestaraco gentia celan presteetan dan.....	439
§. II. Plazaco piestia celan eguiten dan.....	445
§. III. Escritura Sagradubac eta Eleisiaren Gurasuac naasteco dantzaac gaiti dinuena.....	449
§. IV. Theologubac ta errazoiac naasteco dantzaac gaiti dinuana.....	452
Errazoa.....	455
IV. Capituluba: Erromedijen, biguiren ta saraubeen gainian	459
§. I. Cer dirian erromedijac	459
§. II. Cer dirian biguiraac.....	460
§. III. Saraubac cer dirian.....	462
V. Capituluba: Dantceen pavoreco errazoiac ta erantzunac.....	469
§. I. Dantzaac ain deungaac balira, quendu eguingo litzatequez.....	469
§. II. Santo Tomasec dino dantzan eguitia berez ez dala pecatu.....	476
§. III. San Francisco Salesec Philoteari ez eutsan guztiz eragotzi dantzan eguitia.....	477
§. IV. Abadiac eta prailiac bere juaten dira piestara... Chaarrac balira, ez litzaatequez juango.....	479
§. V. Piesteetara ta dantceetara juan arren, ez dot nic pecaturic eguiten..	482
§. VI. Dantceetan ez eze eleisaan bere pecatu eguin legui nai davenac Ara bere ez juan	486
§. VII. Gaztiac cetan edo atan olgau biar davee.....	487
§. VIII. Oba da alcarregaz plazaan edo sarauban edo biguiraan olgheetia, ezcutubeetan gauza chaarraguac eguitia baino.....	489
Uts – eguiteen ezauberia	493

**JANGOICUAREN LEGUECO LELENGO BOST AGUINDUBEN
OGUETA BOST LECINOE TA SERMOE BAT**

<i>Sarrera</i>	497
Vizcai guztiz noble ta guztiz leijaleco cura jaunai.....	509
Iracurliarenzat	513
Jangoicuaaren legueco mandamentuben asieraraco lecinoia, ceñetan eracusten dan dotrinia icasteco dauan preminia	515
Bigarren lecinoia, ceñetan eracusten dan mundubaren asieria, guizonaren noblecia ta cristandadiaren balijua.....	521

[Lelengo mandamentuba]

Jangoicuaren legueco amar mandamentuben lelengo lecinoia , ceñetan eracusten dan mandamentubac zer dirian, ceinbat modutacuac dirian, Jangoicuaren legueco mandamentubac zeintzuc dirian eta nos asi cirian	531
Bigarren lecinoia . Lelengo mandamentubac cer aguintuten doscun; ta celan biar dirian pedia ta esperantzia Jangoicua ameeaco.....	536
Irugarren lecinoia , ceñetan eracusten dan celan dan Jangoicua guztiz maitegarrija ta cegaiti.....	541
Laugarren lecinoia , ceinetan eracusten dan amau biar dogula Jangoicua gauza guztiac baño gueijago, lauba, andija ta indartsuba dalaco.....	548
Bostgarren lecinoia , ceñetan eracusten dan Jangoicua dala adisquide pirmia, emonzallia ta parcazallia	555
Seigarren lecinoia , ceñetan eracusten dan Jangoicua dala adisquide biguna, carinosua, guztien eracua ta beticua.....	562
Zazpigarren lecinoia , ceñetan eracusten dan gueure burubac celan amau biar ditugun, ta gueure projimuac nortzuc dirian.....	569
Zortzigarren lecinoia , ceñetan eracusten dan cer dan projimua ameeita, ta ce ordenagaz amau biar dan.....	575
Bereratzigarren lecinoia , ceñetan eracusten dan gueure arerijuai zor deutsegun amodijua.....	580

[Bigarren mandamentuba]

Bigarren mandamentuco lelengo lecinoia , ceñetan eracusten dan cer dan juramentu eguitia, juramentu nos eguin biar dan ta juramentubaren beian aguintutaco gauzaac celan cunplidu biar dirian.....	589
Bigarren lecinoia , ceñetan eracusten dan guzurrezco juramentubac ce injurija andija eguiten deitsan Jangoicuari ta juezaren aurrian guzurrezco juramentuba eguin davenac, ce obligacinoe daucan.....	594
Irugarren lecinoia , ceñetan eracusten dan cer dirian votuac edo promesac, celan cunplidu biar dirian ta celan quentceen dan euren obligacinoia	599

[Irugarren mandamentuba]

Irugarren mandamentuco lelengo lecinoia , ceñetan eracusten dan ce biar eraozten doscun Jangoicua domequeetan ta jai osuetan, celan eraozten daven ta ce necesidadegaz biarra eguin leijan egun areetan .	607
--	-----

- Bigarren lecinoia**, ceñetan eracusten dan cer dan mecia, ceintzuc dirian meciaren parteric nautsijenac, nortzuc dauqueen mecia entzuteco obligacinoia ta celan entzun biar dan 613
- Irugarren lecinoia**, ceñetan eracusten dan domeeca ta jai osuetan asco dan meza osua entzutia, biarric ez eguita ta pecaturic ez eguitia, egun santu oneec Jangoicuac aguinduten daven moduban gordeetaco..... 619

[Laugarren mandamentuba]

- Laugarren mandamentubaren lelengo lecinoia**, ceñetan eracusten dan Aita Santu Erromacuari, obispo ta cura jaunei, erreguiari ta juezai zor deutseguna..... 629
- Bigarren lecinoia**, ceinetan eracusten dan ceintzuc dirian mandamentu onen contra gurasuac, asco aintzat artu bagaric, eguin oi dituben pecatubac..... 635
- Irugarren lecinoia**, ceñetan eracusten dan seme alabac gurasuai zor deutsen ondria ta obedentcija..... 640
- Laugarren lecinoia**, ceñetan eracusten dan ugazabaac celan portau biar daveen otseguinequin; ta otseguinac euren ugazabeequin..... 646
- Eguiliaren izenbagaco sermoe barrija, seme alaba dongadunen consuelogarrija**..... 653

[Bostgarren mandamentuba]

- Bostgarren mandamentuco lelengo lecinoia**, ceñetan eracusten dan lelengo, noberaren vizitzia ez galtceia gaiti, nos eta celan il leijan projimua. Bigarrenian, descuidoenco erijotzaac ia pecatu dirian. Irugarrenian, celan pecatu eiten daveen, bata bestia joteco ocasinoietan sartcen dirianac..... 669
- Bigarren lecinoia**, ceñetan eracusten dan lelengo ia cleituba gaiti inor ill leijan. Bigarrenian, ia onestidadia gaiti inor ill leijan. Irugarrenian, ia ondasunac gaiti inor ill leijan 675
- Irugarren lecinoia**, ceñetan eracusten dan celan pecatu eguiten daveen mandamentu onen contra, indarrac proveetan davizanac ta codicija gaiti gorputzari tratu charrac emoten deutseezanac..... 681
- Laugarren lecinoia**, ceñetan eracusten dan nos eta celan ordijac pecatu eguiten daveen..... 687
- Liburu onetaco dotrinen topa lecuba**..... 694

**JAUNGOICUAREN AMAR AGUINDUBEETACO
LELENGO BOSTEEN ICASIQUIZUNAC**

Sarrera	699
Eusqueera errijeetaco eleisa-guizonai	703
Iracurliari.....	705
Jaungoicuaren legueco amar aguindubeen asieraco lelengo icasiq- zuna , ceinetan eracusten dan dotrinia icasteco dagan preminia.....	711
Jaungoicuaren legueco aguindubeen asieraco bigarren icasiquizuna , ceinetan eracusten dan mundubaren asieria; guizonaren andi izatia; ta crilandadiaren balijua.....	716

Lelengo aguinduba

Jaungoicuaren legueco amar aguindubeen lelengo icasiquizuna , ceñe- tan eracusten dan: 1. Mandamentubac cer dirian. 2. Ceimbat modutacuac dirian. 3. Jaungoicuaren legueco mandamentubac ceintzuc dirian. 4. Nos asi cirian	725
II. Icasiquizuna . Lelengo mandamentubac aguinduten davena cer dan ta pediaren ta esperantziaren biarra, Jaungoicua ameeetaco	731
III. Icasiquizuna , ceñetan eracusten dan celan dan Jaungoicua guztiz mai- tegarrija. Ta cegaiti.....	736
IV. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan Jaungoicuari zor deutzagun amo- dijua, lauba, andija ta indartsuba dalaco.....	742
V. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan Jaungoicua dala adisquide pirmia, emonzailia ta parcazailia.....	749
VI. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan Jaungoicua dala adisquide cari- nosua, guztien eraracua ta beticua.....	755
VII. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan cer dan novera ameeetia. Ta ceintzuc dirian gue[u]re proximuac.....	761
VIII. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Arerijo ez dirian proximuac ameetia cer dan. 2. Ce ordenagaz amau biar dirian.....	766
IX. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan gueure arerijuari zor deutzagun amodijua.....	771

Bigarren aguinduba

- I. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan cer dan juramentu eguitia. Juramentu nos eguin biar dan. Ta juramentuco aguinduba celan cumplidu biar dan..... 779
- II. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan guzurrezco juramentubac Jaungoicuari eguiten deutzan injuria; ta inori eguin oi deutzan caltiac..... 785
- III. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan cer dirian votuac edo promesac. Celan votozco aguinduba eguin biar dan. Ta celan quenduten dan eureen eguinbiarra..... 791
- IV. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan cer dirian blasphemijaac, maldecinoiac ta bidauac..... 797

Irugarren aguinduba

- I. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan aguindu onetan Jaungoicuac cer eragozten deutzun; ta celan eragozten deutzun..... 807
- II. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan cer dan meza santuba; ceintzuc dirian meziaren zati edo parte nausijac; nortzuc entzun biar daveen ta celan entzun biar dan..... 813
- III. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan domeeca ta jai osuetan cer eguin biar dan..... 819

Laugarren aguinduba

- I. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan gurasuac umiai zor deutzan azieria... 829
- II. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan seme alabaac gurasuai zor deutzana..... 836
- III. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan Aita Santu Erromacuari, obispo jaunai... erregue jaunai... zor deutzegun ondria ta aguindubac eguitia... 842
- IV. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan ugazaabac otseguinai zor deutzana, ta otseguinac ugazabai zor deutzana..... 848

Bostgarren aguinduba

- I. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan celan aitu biar dan inor ez illtia. Nos ez dan pecatu inor illtia. Ta ce pecatu andija dan inor illtia..... 857
- II. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan ez dala inor ill biar ondria zaintutia gaiti, ondasunac gordeetia gaiti..... 864

III. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan celan paltetan dan noberaren vitzitiaren edo osasunaren contra.....	871
IV. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan cer dan orditutia	877
Sermoa gurasuen ta umeen oneraco	885
Topa-lecuba	899
Uts-eguiteen ezauberia	900

**JAUNGOICUAREN AMAR AGUINDUBEETACO
AZQUENECO BOSTEEN ICASIQUIZUNAC**

<i>Sarrera</i>	903
Iracurliari.....	907

VI. Aguinduba

I. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Cer eragozten daven Jaungoicuac aguindu onetan. 2. Ce premina andicua dan, cristinaubac ondo jaquitia aguindu onetaco eracutsija.....	911
II. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan ce ondotsuba, zabala, lucia ta altuba dan castidadiaren contraco pecatubaren echia.....	917
III. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan Jaungoicuac lotsarizco pecatubari celan beguiratuten deutsan	923
IV. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan lotsarizco pecatubari celan beguiratuten jacon impernuban.....	930
V. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan pecatu loijac mundubari ce echuria emon deutsan.....	935
VI. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Lotsarizco pecatubac goitu ditubeneen exemplubac. 2. Pecatuba bera goitu daveneen exemplubac .	946
VII. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan ceintzuc dirian castidadiaren contraco eguitezco pecatubac.....	958
VIII. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Verbaz nos austen dan seigarren aguinduba. 2. Nai utsez edo consentimentuz nos austen dan...	963
IX. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Virginidadiaren edertasuna. 2. Castidadiaren balijua.....	939

VII. Aguiduba

I. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Cer dan lapurretia. 2. Ceimbat modutacua dan. 3. Ce pecatu dan	979
II. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan cetan daguan logrerijaco lapurretia. .	984
III. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan tratubetan oi dan lapurretia	990
IV. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan pisu ta neurri gaistoco lapurretia...	996
V. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan nos eta celan pecatu eguiten daveen aguidu onen contra gurasuac, umiac ta otseguinac	1002
VI. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan celan erremedijau biar dan inori aciendaan eguidaco caltia.....	1008

VIII. Aguiduba

I. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Ce ezaina dan testigantza palsua. 2. Ce zuzenac izan biar daveen juezac. 3. Cer eguin biar daveen letraubac, escribaubac eta procuradoriac.....	1017
II. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Cer dan guzorra esatia. 2. Ce pecatu dan.....	1024
III. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Celan pecatu eguiten dan inoren paltac esanagaz edo inor gaiti deungaro esanagaz. 2. Nos ez dan pecatu, inoren paltac esatia	1031
IV. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Cer dan gaisqui esaliari entzutia. 2. Gaisqui esatiaren entzunlarijac cer eguin biar daven.....	1038
V. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan ce gauza charra dan, miinagaz lagun arteco baquia ta adisquidetasuna galdutia.....	1044
VI. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan cer dan juzgu gaistua edo inor gaiti deungaro pensetia.....	1050
VII. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan cer eguin biar daven cristinaubac inor gaisqui ez juzguetaco.....	1057

IX. ta X. Aguidubac

I. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Bederatzi ta amargarren aguidubac cer escatuten deuscubeen. 2. Celan aguidu oneec bat ez dirian zazpigarren ta zortcigarrenagaz. 3. Celan bat ez dirian alcarren artian.....	1067
--	------

II. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Cer aituten dan gurarijaren icenagaz. 2. Ceimbat modutaracuac dirian gurarijac. 3. Nos dirian onac eta nos charrac.....	1073
III. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Cetati datoza gogue gurari charrac. 2. Cegaiti dirian deungac edo eragotzijac.....	1079
IV. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan gurari deungac goituteco cer eguin biar dogun.....	1087
Ama Santa Teresa Jesusenaren ondraraco ondo esatia	1097
Topa-lecuba	1110
Uts eguiteen ezauberia.....	1111

ELEISACO ZAZPI SACRAMENTUBEN ICASIQUIZUNAC

<i>Sarrera</i>	1115
AL Ilustrísimo Señor D. D. Atanasio de Puyal y Poveda, obispo de Calahorra y La Calzada, del Consejo de S. M., señor de Arnedillo.....	1119
Sacramentu guztiai jagocuen icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Cer dirian sacramentubac. 2. Noc ichi euscuzan. 3. Ceimbat dirian Jesucristo gueure Jaunac ichi euscuzan sacramentubac. 4. Cetaraco ichi euscuzan.....	1123

Bautismoco sacramentuba

I. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Adanec celan pecatu eguin evan. 2. Ce caltiac ecarri zituban Adanen pecatubac. 3. Celan erremedijau zan .	1133
II. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Cer dan bautismua. 2. Ceimbat modutacua dan. 3. Ce preminatacua dan.....	1140
III. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Cegaz eguiten dan baustismoco sacramentuba. 2. Celan eguiten dan. 3. Noc eguin leguijan.....	1147
IV. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Arimia gaiti cer sinistu biar dogun; ta celan pensau daiquegun bere aseriaren gainian. 2. Ce gaiti galdu oi dirian ascotan seinac amaren sabelian.....	1153
V. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Demporia baino leenago jaijoten dirian edo galduten dirian seinai, celan lagundu biar jacuen	

- bautismo santubagaz 2. Ce gauza biarrecua dan cristinaubac ondo jaquitia, seinari eche bautismua emoten..... 1159
- VI. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan: 1. Cetaraco dirian batioco eguite santubac edo ceremonijac. 2. Celan gorde biar ditugun bautismoco aguindubac..... 1164
- VII. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan: 1. Cetaraco batiuan emoten jacozan seinari aita ta ama besuetaco. 2. Ceintzuc dirian oneen eguinbiarrac. 1171

Compirmacinoeco sacramentuba

- Icasiquizun bacarra**, ceinetan eracusten dan bigarren sacramentubaren izatiari ta eguitiari jagocana..... 1179

Penitencijaco sacramentuba

- I. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan: 1. Cer dan penitencija 2. Ceimbat modutacua dan. 3. Ce preminatacua dan..... 1189
- II. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan celan pecatubac gogoratu biar dirian, compesinoian autortuteco..... 1195
- III. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan: 1. Cer dan pecatubaren damu eguijazcua. 2. Ceimbat modutacua dan. 3. Celacuac izan biar daven... 1202
- IV. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan: 1. Celacuac izan biar daven ostera pecaturic ez eguiteco propositubac edo goguac. 2. Celan ezautuco dan noc daucan, ostera pecaturic ez eguiteco propositu edo asmo eguijazcua. 1209
- V. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan: 1. Cer dan aozco compesinoia ta ce biarrecua dan. 2. Ce pecatu compesau biar dirian..... 1215
- VI. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan: 1. Cetaraco dan compesoriac emoten daven penitencija. 2. Celan cobru emon biar jacon penitencijari.. 1222
- VII. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan: 1. Norentzat dan biarrecua ta nora ececuca pecatu guztiac era batera compesetia edo compesinoe generala. 2. Norentzat dan gauza ona. 3. Norentzat dan charra 1228
- VIII. **Icasiquizuna**, Ceinetan eracusten dan: 1. Ce premina andicua dan gueure gorputzac peneetia. 2. Celan penau dituben cristinau ascoc.... 1235

Comunioeco sacramentuba

- I. **Icasiquizuna**, ceinetan eracusten dan: 1. Cer dan comunioeco sacramentuba. 2. Ce icenegaz aituten emoten dan. 3. Nos ichi euscun Jesucristo gueure Jaunac sacramentu au..... 1247

II. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan, comuninoeco sacramentubaren gainian cristinaubac sinistu biar davena.	1254
III. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Celan prestau biar dan comulguetaco, arimiaren parteti. 2. Celan, gorputzaren parteti.....	1262
IV. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan ondo comulgaubac arimara dacarren mesedia.....	1269
V. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan, ce erru andico pecatuba dan gaisqui comulguetia.....	1276
VI. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan sacerdotiaren mezataco eguiquizunac cer esan gura daveen	1282
VII. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan Eleisiari cristinaubac zor deutsan erreberencija ta moduba	1288

Extrema-Uncinoeco sacramentuba

I. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Cegaiti Jaungoicuac bialduten deuscuzan gorputzeco gachac. 2. Celan irago biar ditugun.....	1297
II. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Cer dan oleacinoeco sacramentu santuba. 2. Cetaraco dan. 3. Celan artu biar dan.....	1304

Ordiano edo Sacerdotetzaco sacramentuba

I. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Cer dan sacerdotetzaco sacramentuba. 2. Ceintzuc diran sacramentu onen gradubac edo mallac.....	1313
II. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan ce andija ta zabala dan ordiano sacramentuban guizonari emoten jacon alizate espirituzcua.....	1319
III. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan ceintzuc diran ordiano sacramentubac dacarguzan mesediac.....	1325

Ezcontzaco sacramentuba

I. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Celan prestau biar daven cristinaubac viziera barrija artuteco. 2. Ez jagocan vizieria artubac oi daczan caltiac.....	1333
II. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan celan pensau biar dan ezcontzaco vizieriaren gainian	1339
III. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Cer eguin biar daven cristinaubac ezcontzaco sacramentuba artuteco. 2. Celan irago biar dan escubac emoteco eguna.....	1346

IV. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan ceintzuc dirian ezcontzaco sacramentubaren onerac.....	1352
V. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Arriscu andicucac diriala diruba gaiti eguiten dirian ezcontzac. 2. Baita inoren ederra ta empeinuba gaiti eguiten dirianac bere	1356
VI. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan: 1. Ce arriscutacucac dirian jueza- ren aurreti eguiten dirian ezcontzac. 2. Celacucac oi dirian Jaungoicua opendiduta eguiten dirianac. 3. Celacucac oi dirian senide ezcontzac...	1363
VII. Icasiquizuna , ceinetan eracusten dan ezcontzan uts eguin evenac, cer eguin biar daveen.....	1369
Topa-lecuba	1376
Uts-eguiten ezauberia.....	1378

SERMOIAC

1. Ama Virginiaren jaijotzia	1381
2. Sermoia gurasuen ta umeen oneraco	1393
3. Sermoia gurasuen ta umeen oneraco	1393
4. Ama Santa Teresa Jesusenaren ondraraco ondo esatia	1393

ERDARAZKO TESTUAK

APUNTACIONES DE LO OCURRIDO EN EL CONVENTO DE LOS CARMELITAS DESCALZOS DE LA VILLA DE MARQUINA DESDE EL AÑO 1808 HASTA EL DE 1815	1395
PLAUTO BASCONGADO O EL BASCUENCE DE PLAUTO EN SU COMEDIA <i>POENULO</i>. ACTO 5º, ESCENA 1ª	1415
Advertencia del editor.....	1419
Texto de Plauto en la comedia <i>Poenulo</i> , Acto 5º, escena 1ª.....	1421
Carta primera	1424
Carta segunda.....	1431

Carta tercera.....	1438
Carta cuarta.....	1451
ANTI-PLAUTO POLÍGLOTO O DEFENSA DE PLAUTO BASCONGADO	1455
GUTUNAK ETA OROIT-IDAZKIAK. TESTUAK ETA AIPAMENAK	1469
1. Kalahorrako Gotzaindegira. <i>Markina, 1804ko abuztuaren 2a.....</i>	1471
2. Markinako udalari. <i>Markina, 1809ko urriaren 16a</i>	1471
3. Kalahorrako Gotzaindegira. <i>Markina, 1812ko abuztuaren 19a.....</i>	1472
4. Kalahorrako Gotzaindegira. <i>Markina, 1813ko apirilaren 28a</i>	1473
5. Frantzisko Xavier de Castaños jeneralari. <i>Markina, 1813ko uztailaren 8a..</i>	1473
6. Ordenako Definitorio Jeneralari. <i>Reus 1816ko maiatzaren 20a.....</i>	1474
7. Ordenako Definitorio Jeneralari. <i>1817ko maiatzaren 10a.....</i>	1475
8. Ordenako Definitorio Probintzialari. <i>Burgo de Osma, 1817ko azaroa- ren 4a.....</i>	1475
9. Markinako alkate jaunari. <i>Markina, 1818ko apirilaren 13a.....</i>	1476
10. Markinako alkate jaunari. <i>Markina, 1818ko apirilaren 13a.....</i>	1478
11. Zeledon Axpe jaunari. <i>Markina, 1818ko apirilaren 16a.....</i>	1480
12. Ordenako Definitorio Probintzialari. <i>Iruñea, 1818ko maiatzaren 4a ..</i>	1482
13. Ordenako Definitorio Probintzialari. <i>Iruñea, 1818ko maiatzaren 5a ..</i>	1482
14. Markinako alkate jaunari. <i>Markina, 1818ko maiatzaren 5a.....</i>	1483
15. Ordenako Probintzialari (edo Zeledon Axpe jaunari). <i>Markina, 1818ko maiatza.....</i>	1484
16. Ordenako Definitorio Probintzialari. <i>Kalahorra, 1818ko azaroaren 4a...</i>	1484
17. Ordenako Definitorio Probintzialari. <i>Kalahorra, 1818ko azaroaren 5a ..</i>	1485
18. Ordenako Definitorio Probintzialari. <i>Kalahorra, 1818ko azaroaren 6a ..</i>	1485
19. Ordenako Definitorio Jeneralari. <i>Palentzia, 1818ko azaroaren 26a....</i>	1486
20. Kalahorrako Gotzaindegira. <i>Markina, 1819ko irailaren 6a</i>	1487
21. Markinako alkate jaunari. <i>Markina, 1819ko urriaren 31a.....</i>	1487
22. Markinako alkate jaunari. <i>Markina, 1819ko urriaren 31a.....</i>	1488
23. Ordenako Probintzialari (?). <i>Markina, 1819ko abenduaren 17a.....</i>	1489
24. Ordenako Probintzialari (?). <i>Markina, 1819ko abendua (?)</i>	1490
25. Markinako alkate jaunari. <i>Etxebarri, 1819ko abenduaren 20a</i>	1491
26. Kalahorrako gotzain jaunari. <i>Markina, 1820ko martxoaren 23a</i>	1492
27. Markinako alkate jaunari. <i>Markina, 1820ko apirilaren 11a.....</i>	1493
28. Madrileko Karmeldar Teresiaren Jeneralari. <i>Isla (Sestao), 1820ko maia- tzaren 16a.....</i>	1494
29. Santanderko apezpikuari. <i>Isla (Sestao), 1821ko otsailaren 1a</i>	1495
30. Santanderko apezpikuari. <i>Isla (Sestao), 1821ko otsailaren 26a</i>	1497
31. Santanderko apezpikuari. <i>Isla (Sestao), 1821ko otsailaren 26a</i>	1498

32. Giacomo Giustiniani, Madrilen Aita Santuaren Nunzioari. <i>Isla (Sestao), 1821ko urriaren 19a</i>	1499
33. Santanderko apezpikuari. <i>Isla (Sestao), 1821ko azaroaren 29a</i>	1500
34. Bilboko buruzagi politikoari. <i>Isla (Sestao), 1822ko irailaren 12a</i>	1502
35. Bilboko buruzagi politikoari. <i>Isla (Sestao), 1822ko azaroaren 6a</i>	1504
36. Giacomo Gustiniani, Madrilen Aita Santuaren Nunzioari. <i>Isla (Sestao), 1822ko azaroaren 15a</i>	1506
37. Ordenako Definitorio Probintzialari. <i>Kalahorra, 1823ko irailaren 27a</i> .	1507
38. Ordenako Definitorio Probintzialari. <i>Kalahorra, 1823ko irailaren 30a</i> .	1507
39. Ordenako Definitorio Probintzialari. <i>Logroño, 1829ko azaroaren 11a</i> ..	1508
40. Ordenako Definitorio Probintzialari. <i>Iruñea, 1831ko azaroak 14a</i>	1508

GEHIGARRIAK

I. Haren bizitzari dagokion dokumentazio historikoa:	1509
II. Haren liburuetakako erreferentzia edo aipamenak:.....	1513
III. Izenen aurkibidea.....	1529
Aurkibide laburra.....	1557

AURKEZPENA

Frai Bartolome Santa Teresaren *idazlan guztiak*: klasiko baten argitan

Eskuetan duzun liburu lodikote hau, hemezortzigarren eta hemeretzigarren mende arteko karmeldar batena da. Haren izena, euskal letretan ibilia bazara behinik behin, ezaguna izango zaizu. Frai Bartolome Santa Teresa zen hura; “markinarra” eta euskaraz nahiz erdaraz testu askoren egi-lea. Testuok eurok ere, nonbait, jakinekotzat jo behar, batik bat, «Euscal-errijetaco olgueeta ta dantzeen neurrizco gatz-ozpinduba» sonatuari baga-gozkio. Hala ere, liburutxo hori bakarrik aintzat hartuz gero, galera eta ahanztura handia jasan behar, alboratu eta bazter utziko zenituzkeelako haren ekarririk zolien eta mamitsuenak.

«Icasiquizunac» idazlana, hain zuzen, zokondoratuko zenuke eta hori berori, besterik ez bada ere, nahikoa da Frai Bartolomeren aipuak ugaltzeko, euskarazko idazleen artean. Aipuak ez ezik, diosalak eta olesak ere bai, «Icasiquizunac» hiru tomo horiek bete-betean asmatzen dituztelako, XIX. mende hasieran, gerogarrenean euskal alorrera etorriko diren hainbat lanen lorratza eta bidea.

Frai Bartolome bera ere bada, azalari eta mamiari dagokienez, aspalditik zetorren euskal tradizio baten jarraitzaile eta bidegile. Iparraldean nahiz Hegoaldean bazituen aurrelariak eta baditu, jakina, ondorengoak ere, hala nola, Agirre Asteasukoa, Gerriko eta abarren idaztiak.

Zertan bereizten dira, alabaina, liburu zahar horiek? Non izan dezakete indarra erlijio kutsuko sermoi bilduma horiek? Nolakoa euren eitea? Zertara euren jorana? Menturaz, doktrina zehatzaren eta irakurle/entzule horien arteko lotura hertsian? Aipamen ugaritsuetan?

Sarri askotan esan ohi zaigu euskal literatura ez dela izan zinezkoa, erlijio liburu huts batzuen hurrenkera baino. Kontraesanekoa badirudi ere, bistan da Frai Bartolomerenak erakarri eta lotu egiten gaituela, eta bere

esparrura hurreratu. Haren doinura garamatza, haren erritmo eta jarraikotasun kontuetara.

Non, beraz, horretarako arrazoiak?

1) Lehendabizikoz, euskararen jatorra eta zentzua. Den pasarterik zailenean ere, Frai Bartolomek irtenbide egokiak asmatzen daki, euskaratik bertatik abiatuta, inolako azalkeria eta largakerietan jausi gabe. Jator eta zentzu horiek dakartzate, besteak beste, esamolde zehatz, garden, sendo eta kalitadedunak, didaktika eta edukia eroso uztarturik erakutsi nahiak gidatua.

2) Horren menera, diskurtsoa, euskal diskurtso propioa, hats luzeko barbaro nahiz idaztaroa, hizkuntzari berari aukera ematen diona, ñabardurak eta nondik norakoak egoki eta artez azaltzeko. Frai Bartolome karmeldarrak ez du horretan inoren lotsarik. Askoren hitzetan, erretorika deritzo horri. Hala da eta hala legokioke Frai Bartolomereren idazlanari ere: benetako erretorika, ez erretolika azaluts eta antzua.

3) Bada bestelakorik ere Frai Bartolomereren idazlanetan. Fraide karmeldar hori bizkaieraren eratze garaian bizi da. Horren jakitun dago. Badaki egundo ere ez dela idatziz landu Mendebaldeko euskara eta beren beregi aitortzen du bere egitekoa: *Verbeetia imini dot neure erricua; daquidana*. Aitortze zabala eta tradizio jakin baten erroetan sartzen gaituena. Beto, bide beretik ere, Mogeldarrak, Añibarro, Zabala, Uriarte eta bestelakoak.

Hitz gutxitan esateko, hizkuntzaren jakitua, erlijioaren zerbitzupeko euskal diskurtso jatorra eta Mendebaldeko euskararen hastapenetan partaidetza.

Aurrekoa gutxi balitz ere, sorkuntza eta sustrai lana eta, horren harira, doktrina osoa, autore, hautazko pasarte eta abarrekoekin ondo hornituta. Horra hor klasiko baten esangura eta paradigma: hizkuntza finkatua, esamolde trinkoa eta eredugarritasuna.

Klasikotasunaren zantzua nondik–nahi dario eta noranahi isuri. «Klasiko baten argitan» jarri da honen goiburu. Halaxe da, Frai Bartolome zena argigarri gerta dakigukeelako euskararen berrikuntza giro honetan. Egun, hizkuntz kalitatea darabilgu guztion ahotan; euskararenak, batez ere, biziro kezkatzen gaitu. Egunero entzuten dira horri buruzko intziriak eta inkesak. Orobat, Mendebaldeko klasikoaren nahia, gazte nahiz zaharrek aldarrikatua.

Bi–biok batzen dira Frai Bartolomerengana. Kalitatea, tradizioa eta euskararen esparru zabala.

Erakusgarria, berebat, liburu honetan burutu den Frai Bartolomeren argitalpena. Kritikarik gabeko laudorioak, maiz-sarri, itxurakeria hutsak izan ohi dira. Argitalpen horretan, ordea, laudorioak ez dira besterik txukun-txukun ondutako lanaren goralpenak baino. Lan hori paratu dutenak gora ditzagun, Julen Urkiza eta Luis Baraiazarra karmeldarrak. Aurretiaz ezagutu ditugu euren jakite eta trebezia ugariak. Jakin bagenekien aukerakoenak zirela lan horri ekiteko. Erruz erakutsi dituzte euren dohaiak liburu honekin eta, bide batez, mesede galanta egin digute euskaldunoi eta Frai Bartolomeri berari ere, berriro haren lanak argitan eta gure eskuetan jarritz.

Labur-zurrean esanda, irakurle hori: baduzu zeri heldu. Hartu eta irakurri, Elizaren doktore aipatu bati esan omen zitzaion legez: *Tolle et lege*.

Andres Urrutia
Euskaltzaina

SARRERA OROKORRA

Liburu handi honetan egiten denez, norbaiten idazkiak edizio kritikoan argitaratzen direnean, hura nor den galdetzen diogu geure buruari. Hemen, batez ere, haren nortasunaren bi alde adierazgarri agertzen zaizkigu: Frai Bartolome *sermo-lari* eta *euskal idazle* da bereziki.

Hain zuzen ere, luzaro jardun dugu alde hori aztertu nahirik eta orain, ikerlan historiko eta linguistiko zorrotz baten ondoren, argi eta garbi agertzen dugu haren nortasuna.

Ikerketa historikoan zehar, Frai Bartolomearen bizitza eta ekintzaren berri jakin ahal izan dugu, eta haren nortasun historiko eta linguistikoaren garrantziaz jabetuko gara. Izan ere, haren bizitza bere garaiko egoera sozio-politikoan kokatu beharra dago. Egoera guztiz zailetan bizi izatea egokitu zitzaion: lehenengo eta behin, Napoleonen gerrak berta-bertatik bizi izan zituen; hauetan, komentutik alde egin beharra izan zuen eta bere jaioterrian, Etxebarrin, konfinatu zuten. Urte batzuk geroago, Isla-ko basamortuko nagusi izendatzen dute (1820-1824); konstituzio garaiko hiru urteak ziren; hauetan Isla-ko komunitate-bizitza onez gordetzeko lan eskerga egingo zuen... Eta Espainiako Gobernuak agindutako erlijiosoen kanporatze nagusia baino pixka bat lehenago hilko da...

Erljioaren aurkako giro politikoa gogortu ahala, Elizbarrutiak herriaren euskarazko kristau-heziera sendotu nahi zuenean, lan ederra egin zuen Frai Bartolomek kristau-herri euskaldunean... predikari eta idazle gisa.

Hain zuzen ere, haren sermoi eta hitzaldiak, berberak liburuetan argitaratuak, dira oraingo argitalpen honen xedea, euskaldun askoren gogoko izango den ustea dugularik.